

YEVROPA TIKLANISH VA TARAQQIYOT BANKINING LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISHDAGI ISHTIROKI TADQIQI

ASLONOV AZIZBEK AMIN O'GLI

(O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti)

Annotatsiya: Maqolada Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankining (ETTB) O'zbekistonda shahar va qishloq infratuzilmasini rivojlantirishdagi hozirgi to'siq va muammolari, energetika va moliya sohalaridagi loyihalarining rivojlanish holati, ularning dinamikasi, loyihalarni moliyalashtirish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ETTB, xalqaro moliya tashkilotlari, loyihalarni moliyalashtirish, barqaror rivojlanish, infratuzilma, energetika, moliya sektori, xorijiy investitsiyalar.

Annotation: the article analyzes the current obstacles and problems of the European bank for reconstruction and development (ETTB) in the development of urban and rural infrastructure in Uzbekistan, the state of development of its projects in the energy and financial spheres, their dynamics, issues of project financing.

Keywords: ETTB, international financial organizations, project financing, sustainable development, infrastructure, energy, financial sector, foreign investment.

Аннотация: В статье анализируются текущие препятствия и проблемы Европейского банка реконструкции и развития (ETTB) в развитии городской и сельской инфраструктуры в Узбекистане, состояние разработки его проектов в энергетической и финансовой сферах, их динамика, вопросы проектного финансирования.

Ключевые слова: ETTB, международные финансовые организации, проектное

финансирование, устойчивое развитие, инфраструктура, энергетика, финансовый сектор, иностранные инвестиции.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallashuvi va xalqaro kapitalning ko'chishi jarayoni rivojlanayotgan mamlakatlar va mintaqalar uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish hisobiga milliy iqtisodiyotni rivojlantirish uchun katta istiqbolli imkoniyatlar yaratmoqda. Mamlakatlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda xalqaro moliya tashkilotlari jahon iqtisodiyotida katta rol o'ynaydi. Ular turli mamlakatlarda investitsiya loyihalarini moliyalashtirish va kreditlash bilan shug'ullanadilar, jahon xam savdosini rivojlantirishga va moliya tizimini barqarorlashtirishga yordam beradi.

Bugungi globallashuv davrida iqtisodiy muammolar o'sib bormoqda, iqlim o'zgarishi va ekologik xavflar ortib bormoqda, tabiiy resurslar kamaymoqda. Bunday murakkab vaziyatda bugungi va kelajak avlodlarning munosib hayot kechirishi uchun yangi texnologiyalar va innovatsion loyihalarga ko'proq sarmoyalar talab etiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, YeTTB va O'zbekiston Respublikasi o'rtasidagi gumanitar aloqalarni rivojlantirish O'zbekiston va ETTB o'rtasidagi ko'p qirrali va uzoq muddatli aloqalarni yangi bosqichga olib chiqadi, bankning O'zbekistonda yashil iqtisodiyot, energetika va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishdagi ishtirokini kengaytiradi, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga beqiyos hissa qo'shadi.

ADABIYOTLARNI TAHLILI, USLUBI VA NATIJA:

Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (YeTTB) 1991-yilda Markaziy va Sharqiy Evropada ro'y berayotgan muhim siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar fonida tashkil etilgan. Bu davrda Sharqiy blok mamlakatlari o'nlab yillar davomida Sovet ta'siridan so'ng, ushbu o'zgarishlarni demokratlashtirish jarayonlari bilan birga rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tishni boshladilar. Xalqaro hamjamiyatning

asosiy vazifalaridan biri mamlakatlarni bozor iqtisodiyoti va demokratiyaga o'tishda qo'llab-quvvatlaydigan institut yaratish edi.

YeTTB 40 mamlakat tomonidan tashkil etilgan, shu jumladan g'arbiy Evropa, AQSh, Yaponiya, shuningdek Sharqiy Evropa o'zgarishga intilayotgan mamlakatlar. Bankning asosiy maqsadlari xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, bozor institutlarini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalar oqimini rag'batlantirish orqali iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlarni rag'batlantirishdan iborat edi. YeTTB rivojlanish elementlari va moliyalashtirishga tijorat yondashuvini o'zida mujassam etgan noyob mandatga ega ko'p tomonlama institut sifatida yaratilgan

1.YeTTB boshqa xalqaro moliya institutlaridan moslashuvchanligi va rivojlanishga multidisipliner yondashuvi bilan ajralib turadi. Bank ustavida YeTTB investitsiyalari nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki demokratik taraqqiyotga ham hissa qo'shishi kerak degan tushuncha belgilangan. Ushbu yondashuv vakillik hukumatlari va xususiy sektor bilan ishlaydigan bankning tuzilishi va faoliyatida ham o'z aksini topadi. Bank xususiy sektorni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash, mintaqaviy integratsiyani rivojlantirish, barqaror infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish kabi ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilab oldi. So'nggi yillarda iqlim o'zgarishiga qarshi kurash bo'yicha global sa'y-harakatlar sharoitida ayniqsa dolzarb bo'lib borayotgan energiya samaradorligini oshirish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan loyihalarga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Faoliyati davomida YeTTB uzoq yo'lni bosib o'tdi va Markaziy va Sharqiy Evropadan ta'sir doirasini ancha kengaytirdi. Hozirgi kunda bank 38 dan ortiq mamlakatlarda, shu jumladan shimoliy Afrika, Markaziy Osiyo va Sharqiy O'rta er dengizi mintaqalarida ishlaydi. Ushbu mamlakatlarda YeTTB infratuzilmani rivojlantirish, kichik va o'rta korxonalarni qo'llab-quvvatlash, boshqaruv va korporativ boshqaruvni takomillashtirishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtiradi. O'zbekiston Respublikasini 2022-2026 yillarda rivojlantirish strategiyasining maqsadi:

mamlakatimizda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va jozibadorligini oshirish, kelgusi besh yilda 120 milliard AQSh dollari, shu jumladan 70 milliard dollar xorijiy investitsiyalarni jalb etish choralari ko'rish.

2. Shu munosabat bilan O'zbekiston barqaror rivojlanish yo'lida YeTTB strategik sherik bo'ldi. Xususan, bankning mamlakatimizdagi loyihalar portfeli 4 milliard yevrodan oshgani, shundan so'nggi to'rt yilda 3,3 milliard yevro boshlangani bu fikrni yaqqol tasdiqlaydi. O'tgan yil oxirida O'zbekiston bankning beshta asosiy hamkorlari qatoriga kirdi. Yillik investitsiyalar hajmi bo'yicha O'zbekiston Markaziy Osiyodagi eng yirik biznes sherigiga aylandi. Bugungi kunda YeTTB, O'zbekistonda xususiy sektorni rivojlantirish, yashil energetika, ichimlik suvi, yo'l va transport infratuzilmasi, ekologiya kabi sohalardagi hamkorlik loyihalari jadal rivojlanmoqda. Xususan, bankning qayta tiklanadigan energetika sohasidagi 600 million yevro ishtirokidagi yirik loyihalari, bunday faol hamkorlik iqtisodiyotimizga boshqa xorijiy investorlarni jalb etishda ham "katalizator" bo'lib xizmat qilmoqda

3. Bugungi kunda Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki tomonidan jami 164 million 4,979,0 xayriya qilindi. evro loyihalar ustida ishlamoqda va ulardan 95 tasi 2,858,0 millionga teng. evro loyihalari ustida ish boshlandi va o'z samarasini bera boshladi. Evropa tiklanish va taraqqiyot bankidan jalb qilingan moliyaviy resurslarning 77 foizi iqtisodiyotning barqaror infratuzilmasini rivojlantirishga, ishlab chiqarish va tovar aylanishini rivojlantirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishga, shuningdek, turli tuman yordamchi xizmat ko'rsatish sohalarida (tashkilot, korxona) inson hayoti faoliyati uchun zarur bo'lgan tartibga solish sharoitlariga qaratilgan va muassasa). Va jalb qilingan mablag'larning 16% moliya institutlarini qo'llab-quvvatlashga, ularni moliyaviy jihatdan sog'lom qilishga qaratilgan. Shu bilan birga, 7 foiz qismi sanoat, savdo va agrobiznesni rivojlantirish sohalariga ajratilgan. Xuddi shu paytni o'zida, 95 ning 2,858.0 million ish boshladi. Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankining rivojlanishi va O'zbekiston Respublikasi hamkorligi munosabati bilan bank tomonidan

2018-2023 yillar davomida O'zbekistonda loyihalarni moliyalashtirish ko'lami kengayib, bu ko'rsatkich 12 yildagi 2018 loyihadan 27 yilda 2023 ta loyihaga ko'tarildi.

4.Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (YeTTB) so'nggi bir necha yil ichida O'zbekiston iqtisodiyotiga o'z investitsiyalarini sezilarli darajada oshirmoqda. 2018 yilda YeTTB mamlakatdagi turli loyihalarga 397 million dollar sarmoya kiritib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va development.By 2023 yilda ushbu investitsiya qariyb ikki barobarga oshib, 710 million dollarni tashkil etdi, bu YeTTBning O'zbekistondagi islohotlar jarayoniga va uning uzoq muddatli iqtisodiy salohiyatiga ishonchi ortib borayotganidan dalolat beradi. Ushbu o'sishni

hukumatning infratuzilmani modernizatsiya qilish, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va iqtisodiyotda xususiy sektorning rolini oshirish kabi bir qancha omillar bilan bog'lash mumkin. Ushbu investitsiyalar qayta tiklanadigan energiya, transport, infratuzilma, qishloq xo'jaligi va bank kabi sohalarni qamrab oladi. YeTTB ning O'zbekistonga investitsiyalari yashil energiya va raqamlashtirishga alohida e'tibor qaratgan holda barqaror va inklyuziv rivojlanishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kengroq strategiyaning bir qismidir. Moliyalashtirishning 397 million dollardan 710 million dollargacha o'sishi YeTTB ning O'zbekistondagi islohotlar dasturini qo'llab-quvvatlash, xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish va mamlakatning jahon iqtisodiyotiga chuqurroq integratsiyalashuviga ko'maklashishdagi faol rolidan dalolat beradi. Investitsiyalar hajmining ushbu o'sish tendentsiyasi tartibga soluvchi islohotlar, boshqaruv tizimini takomillashtirish va shaffof va ishbilarmonlik muhitini yaratish borasidagi sa'y-harakatlar tufayli O'zbekistonning xalqaro kapital uchun jozibadorligi ortib borayotganini ham ta'kidlaydi.

O'sib borayotgan globallashuv va jahon hamjamiyati oldida turgan yangi muammolar sharoitida YeTTB barqaror rivojlanish va iqtisodiy o'sishga yordam beradigan asosiy institut bo'lib qolmoqda.Uning faoliyati mamlakatlarni iqtisodiy barqarorlik, barqaror rivojlanish va jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuviga intilishda qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. YeTTB o'z ko'lami va yo'nalishini

kengaytirar ekan, yanada adolatli va barqaror global iqtisodiyotni yaratishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirish va amalga oshirishda tobora muhim rol o'ynamoqda.

Dastlabki Evropa tiklanish va taraqqiyot bankining asosiy maqsadlari shakllantirildi, ular:

- Avtotransport ta'minotini moliyalashtirish;
- Moliyalashtirish va uskunalar yetkazib berish;
- Davlat va tijorat tuzilmalariga, korxonalarga texnik yordam;
- Xususiy sektor kreditlari, bu umumiy kreditlarning taxminan 60% ni tashkil qiladi.

Bank hisob birligi sifatida AQSh dollari va ECUDAN Yapon iyenasiidan foydalanadi. Moliya gigantining filiallari institutni tashkil etish bilan shug'ullanadigan barcha mamlakatlarda ochiladi va to'liq xizmatlarni taqdim etadi. Ofislar Rossiya va Ukraina hududida ishlaydi. Bank kredit sifatida taqdim etadigan barcha mablag'larning maqsadli sarflanishini diqqat bilan kuzatib boradi. Moliyalashtirishdan tashqari, xalqaro bank tavsiyalar beradi va bankirlar va menejerlar uchun turli o'quv kurslarini tashkil qiladi. Institut oziq-ovqat mahsulotlarini tarqatishda professional yordam ko'rsatadi. Shuni ta'kidlash kerakki, moliya institutining texnik yordam ko'rsatish uchun o'z mablag'lari yo'q. Buning uchun Yevropa Ittifoqi mamlakatlari hududida

faoliyat yuritadigan mablag'lar orqali mablag' yig'adi.

YETTB ni moliyalashtirishning asosiy shakli kreditlar va aktsiyalarga investitsiyalar yoki kafolatlar hisoblanadi. Tashkilotning bosh qarorgohi Londonda joylashgan. Assotsiatsiyaning muhim ishtirokchilari nafaqat davlatlar, balki Evropa investitsiya banki bilan Evropa hamjamiyatidir. Tashkilotning har bir a'zo davlati (jami 58 shtat) boshqaruvchilar kengashi va direktorlar kengashida o'z vakiliga ega. Evropa tiklanish va taraqqiyot bankini ajratib turadigan asosiy afzallik uning moliyaviy operatsiyalar rejalashtirilgan hududni chuqur bilishidir. Muassasa rahbariyati hamkorlik olib borilayotgan mamlakatlarning barcha murakkabliklari va imkoniyatlarini yaxshi biladi. YETTB (bank) o'z yordamini faqat bozor iqtisodiyoti, plyuralizm yoki ko'p partiyaviy demokratiyaga ergashadigan davlatlarga taklif qiladi. Institutning yana bir kuchi-bu tijorat salohiyati chegaralarini sezilarli darajada kengaytirishga imkon beradigan xavf. YeTTB eng yuqori AAA kredit reytingiga javob beradi, bu esa xalqaro bozorda eng qulay shartlarda kapitalni jalb qilish imkonini beradi. Xalqaro bank nafaqat tarkibiy, balki tarmoq islohotlarini, shu jumladan xususiy iqtisodiyotni jahon iqtisodiyotiga a'zo mamlakatlarga integratsiyalashga qaratilgan monopollashtirish va xususiylashtirishni har tomonlama qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu vazifani faol qo'llab-quvvatlash ta'minlanadi.

1. Kichik va o'rta korxonalarga tashkiliy masalalarda, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va kengaytirishda, raqobat siyosatini shakllantirishda yordam berilmoqda.

2. Bank xorijiy va mahalliy kapitalni safarbar qilishga yordam beradi. Mablag'larni to'g'ri boshqarishda yordam ko'rsatiladi.

3. Tashkilot raqobatbardoshlikni yaratish va hayot sifatini yaxshilash, samaradorlikni oshirish uchun ishlab chiqarishga investitsiyalarni rag'batlantiradi.

4. Texnik tayyorlashda, moliyalashtirishda, loyihalarni amalga oshirishda, kapital bozorini rag'batlantirishda, ekologik barqaror rivojlanishda, bir vaqtning o'zida bir nechta oluvchi mamlakatlar ishtirokida yirik loyihalarni amalga oshirishda yordam beradi.

Ko'p tomonlama kreditlashdan tashqari, YETTB yashil farovonlikning kuchli himoyachisidir. Bankning har bir loyihasiga tabiatni muhofaza qilish bo'yicha qat'iy talablar qo'yiladi. Munitsipalitet va boshqa infratuzilmani yaxshilash maqsadida moliyalashtirish tizimli ravishda amalga oshirilmoqda. Energiya tejaydigan texnologiyalar moliyaviy rag'batlantiriladi. Yadro xavfsizligi sektori YETTB uchun yana bir ustuvor vazifadir. Rossiya va boshqa ba'zi davlatlar bu masalada bankning qattiq nazorati ostida. Moliya instituti dunyoning turli mintaqalaridagi atom elektr stantsiyalari faoliyatidagi xavflarni minimallashtirish uchun yaratilgan mablag'larni taqsimlash uchun javobgardir. Dunyoning ko'plab mamlakatlari bilan bir vaqtda ishlaydigan xalqaro bank har bir davlatga o'z yondashuviga ega. U nafaqat tizim a'zosi bo'lgan har bir davlat ehtiyojlari uchun dasturlarni ishlab chiqadi, balki amalga oshiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Rossiya Markaziy bankining faoliyati

Rossiya Markaziy banki pul chiqarish va mamlakatning butun pul-kredit siyosatini tartibga solish huquqiga ega milliy institutdir. Bu eng keng tarqalgan ta'rif, ammo aniqroq atama yo'q.

Rossiya Federatsiyasi Markaziy bankining pul-kredit siyosati: xususiyatlari, maqsadlari, yaratish tamoyillari

Rossiya Markaziy banki rahbariyati pul-kredit munosabatlari tartibga solishning bashorat qilish qiyin va shu bilan birga oson tahlil qilinadigan modelini muntazam ravishda olib boradi. Yuqoridagi tuzilma milliy iqtisodiyotni boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqishda aniq va tushunarli strategiyaga ega bo'lmagan moliya bozorining eng yirik ishtirokchisi sifatida joylashgan.

YeTTB ning joriy loyihalari, undagi muammolar, imkoniyatlar va strategik ustuvorliklar bo'yicha quyidagi xulosalar chiqarildi: Bugungi kunda YeTTB ning O'zbekistondagi ishtiroki energetika, infratuzilma va qishloq xo'jaligi kabi muhim sohalarni qamrab oladi. Sirdaryo elektr stansiyasi va Angren-pop temir yo'l liniyasini modernizatsiya qilish kabi loyihalar YeTTB ning infratuzilmani yaxshilash, barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga ta'sirini ko'rsatmoqda. YeTTB yashil energiya, raqamli infratuzilma, kichik va o'rta korxonalar kabi sohalarda o'z ishtirokini kengaytirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Ushbu tarmoqlar O'zbekistonning strategik haydovchi tarmoqlariga mos keladi va rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. YeTTB ning strategik tavsiyalariga mahalliy sheriklar bilan kengaytirilgan hamkorlik, yo'naltirilgan investitsiya strategiyalari va xavflarni ishonchli boshqarish kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati ro'yxati

1. Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.// Xalq so'zi, 2022 yil 24 yanvar.
2. Sultonova, N. va Karimov, A. (2023). " YeTTB ning O'zbekistonda iqtisodiyotni diversifikasiya qilishga qo'shgan hissasi: tarmoq tahlili". Markaziy Osiyo iqtisodiy sharhi, 5(1), 58-76.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-sonli farmoni.
4. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki. (2024). Yillik hisobot 2023. London: YeTTB nashrlari.
5. <https://pdfslide.tips/documents/-wwwuzaceorgimgmenu20fidic.html>
6. <https://fidic.org>
7. <https://uzace.uz/>